

Yazının başlığı “matematikle insanlar nasıl kandırılır?” veya “matematikle insanlar kendilerini nasıl kandırır?” da olabilirdi.

Korona salgını nedeniyle yüzde hesapları yapılıyor; filanca ülkede virüsün yayılma hızı şu kadar, falancada bu kadar diye...

Oran önemlidir ama sadece orana bakmak gerçeği gizler.

Diyelim bir ülkede virüs bulaşan kişi sayısı bir günde 100'den 300'e çıktı...

Artış hızı yüzde 300'dür.

Başka bir ülkede ise yine bir günde sayı 1000'den 1100'e çıktı.

Artış hızı yüzde 10'dur.

Mutlak sayı artışı olarak bakarsanız ilkindeki artış 200 kişi, ikincisindeki ise 100 kişidir. Oranlarla mutlak artış sayısı arasındaki farkı görüyorsunuz.

Başlangıç rakamı küçük olduğu oranda büyüme hızı fazladır; sadece buna değil, rakamsal artışa da bakmak gerekir.

Diyelim 30'dan 90'a çıktığınızda yüzde 300 büyümüş olursunuz; oranınız 1000'den 1100'e çıkandan epeyce fazladır. Ama ilki 60, ikincisi ise 100 birim büyümüştür.

Bir başka yanlış karşılaştırma bir ülkedeki toplam virüslü sayısını başka ülkeninkiyle karşılaştırmaktır. Ülke nüfusunu dikkate almadan yapılan bu karşılaştırma yanıltıcı sonuç verir. Önemli olan milyon kişiye düşen hasta sayısıdır. Rakam olarak baktığınızda nüfusu fazla olan ülkede bu sayı daha fazla olacaktır, ama aynı rakam milyon kişideki yayılma oranı olarak daha az olabilir.

Rakamlar sürekli değiştiği için vermiyorum ama virüsün yayılma düzeyi bakımından kötü ülkelerden bir tanesi adı pek duyulmayan İsviçre'dir. Buradaki virüslü sayısını 8 milyon nüfusa göre düşünün.

Karşılaştırma daima görünmez tehlikeleri içerir. Thomas Piketty'nin Türkçeye de çevrilen 21. Yüzyılda Kapital kitabını düşünün. Ağırlıkla batı toplumlarına yönelik iyi bir eşitsizlik araştırmasıdır ama bu içindeki önemli yanışı ortadan kaldırmıyor.

19. yüzyıldaki toplum ile 20. yüzyıldaki aynı toplum sadece gelir dağılımı eşitsizliği üzerinden karşılaştırılmaz ya da bu temelde eşitsizliğin gelişmesine bakılamaz. Çünkü önceki toplumda paralı olan değişik hizmetler, sonrakinde parasız olmuştur. Mesela ilköğrenim gibi... 19. yüzyılda paralıdır, 20. yüzyılın ikinci yarısında değildir; aynısı temel sağlık hizmetleri için de geçerlidir. Örnekler çoğaltılabilir. Karşılaştırma yapılırken sadece bir faktör alınıp yapılmaz, değişenlere de dikkat etmek gerekir.

Rakamlarla insanları kandırmanın günümüzdeki tipik örneklerinden bir tanesi ülkelerdeki mülteci sayısıdır. Deniliyor ki, Türkiye en fazla mülteci alan ülkedir. Mutlak rakama bakarsanız, 4 milyon kişi, belirleme doğru gibi görünüyor. Gerçekte ise mülteci sayısının nüfusa oranına bakılması gerekir. Lübnan ve Ürdün nüfus olarak Türkiye'den çok azdır ama nüfuslarına oranla aldıkları mülteci sayısı oldukça fazladır.

Birisi 80 milyonluk ülkedir, 4 milyon almıştır.

Diğeri diyelim ki 4 milyonluk bir ÷lkedir, bir milyon almıştır.

İlkinde m÷lteci sayısının nüfusa oranı yüzde 5, ikincisinde yüzde 25'tir.

İkinci ÷lke rakam m÷lteci sayısı olarak ilkinde göre az sayıda kişi almıştır ama bunların nüfusa oranı çok daha fazladır.

Bu arada Piketty'nin Kapital ve İdeoloji adlı Fransızcadan çevrilen Almanca bir kitabı çıktı. Bu adam da iyi yazıyor yani, 1300 sayfa. Sosyal demokrasiden komünistlere, sağcılardan sömürgecilik sonrası toplumlardaki kimlik sorununa kadar kapitalizmle ilgili ideolojik temelde çok sayıda soruna değiniyor. İlk kitabının Paperback baskısı çıktığı için ucuzdu ve neredeyse sayfa sayfa okumuştum; nedeni ise aldığım ekonomik etnoloji dersinde kitabın sunumunu yapmam gerekiyordu. Çok sayıda rakama, grafiğeye ve belgeye dayanan iyi bir kitaptı ama yukarda da belirttiğim gibi aynı toplumun aradaki yüz yıllık farkla rakamlar düzeyindeki gelir eşitsizliğiyle karşılaştırılmasının doğru olmadığını atlamıştı.

Türkçesi de herhalde çıkacaktır.

Sonuçta, karşılaştırma yaparken neyin neyle, ne zaman karşılaştırıldığına dikkat etmek, sadece rakamlara takılmamak gerekir.